

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ

Кафедра Реставрації та експертизи творів мистецтва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
з науково-педагогічної роботи

Марія ТОКАР

2025 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА
ВИБІРКОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

ВК10 РЕСТАВРАЦІЯ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА НА ПАПЕРОВІЙ ОСНОВІ

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
перший(бакалаврський) / другий (магістерський) / третій (освітньо-науковий)

галузь знань 02 Культура та мистецтво

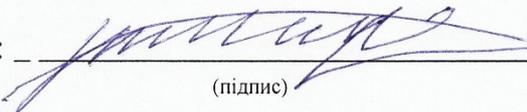
спеціальність 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

освітня програма Реставрація та експертиза творів мистецтва

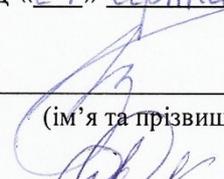
факультет Образотворче мистецтво

ХДАДМ 2025

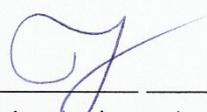
Робоча програма навчальної дисципліни «Реставрація творів мистецтв на паперовій основі» для здобувачів вищої освіти 4 курсу (8 СЕМЕСТР) першого (бакалаврського) рівня спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», ОПІ «Реставрація та експертиза творів мистецтва».

Розробники: Артем ДЕРЕВ'ЯНКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Робоча програма розроблена кафедрою реставрації та експертизи творів мистецтва та затверджена протокол від «27» серпня 2025 року № 23

Завідувач кафедри Вячеслав ШУЛІКА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Гарант освітньої програми Наталія АНТОНЕНКОВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

УЗГОДЖЕНО
Декан факультету ОМ Ольга ІВАЩЕНКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

ЗАТВЕРДЖЕНО

Методичною радою ХДАДМ

Протокол від «28» серпня 2025 року № 25-04

АНОТАЦІЯ

до навчальної дисципліни «Реставрація творів мистецтв на паперовій основі»

Дисципліна «Реставрація творів мистецтв на паперовій основі» викладається відповідно до навчального плану, затвердженого методичною радою ХДАДМ.

У процесі навчання студент вивчає різноманітні методи, методики та технічні прийоми і матеріали, необхідні для реставраційних процесів під час реставрації творів мистецтва на паперовій основі.

По закінченні курсу студент повинен знати базові технологічні процеси, що використовуються при проведенні реставраційних заходів, та на основі котрих можуть бути розроблені методики реставраційних процесів для вирішення складних реставраційних задач в подальшій реставраційній практиці. Навчальним планом підготовки бакалаврів-реставраторів денної форми навчання, викладання дисципліни «Реставрація творів мистецтв на паперовій основі» передбачено у 8 семестрі в обсязі 3 кредитів ECTS (90 годин).

В програмі викладено етапи та зміст навчання дисципліни і дано перелік рекомендованої літератури.

THE SUMMARY

To a subject "Restoration of paintings"

For the academic discipline "Restoration of Works of Art on Paper"

The discipline "Restoration of Works of Art on Paper" is taught in accordance with the curriculum approved by the Methodological Council of the Kharkiv State Academy of Design and Arts.

During the course of study, students learn various methods, methodologies, technical techniques, and materials necessary for restoration processes in the conservation of works of art on paper.

Upon completion of the course, students should have knowledge of the basic technological processes used in restoration activities, on the basis of which restoration methodologies can be developed to address complex restoration tasks in further professional practice. According to the curriculum for the training of full-time bachelor's degree students in restoration, the discipline "Restoration of Works of Art on Paper" is taught in the 8th semester with a total workload of 3 ECTS credits (90 hours).

The program outlines the stages and content of the discipline and provides a list of recommended literature.

**І. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ «РЕСТАВРАЦІЯ ТВОРІВ МИСТЕЦТВ НА
ПАПЕРОВІЙ ОСНОВІ»**

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS: 3	Галузь знань <i>02 «Культура і мистецтво»</i>	Фахова 4 курс
Модулів: 2	Спеціальність <i>023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»</i>	Рік підготовки:
		4
Загальна кількість годин: 90		Семестри
		8
Тижневих годин для денної форми навчання: 8 семестр - 4 год.	ОПП <i>«Реставрація і експертиза творів мистецтва»</i>	Лекції
		0
		Практичні
		40
		Аудиторні
		40
		Самостійна робота
50		
		Вид контролю: <i>екзам. перегляд</i>

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання –40% / 60%

II. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою програми дисципліни «Реставрація творів мистецтв на паперовій основі» є:

- оволодіння сучасними методами реставрації творів на паперовій основі з застосуванням сучасних та класичних матеріалів, заснованими на принципах наукової, «музейної» реставрації;
- виконання під час практичної реставрації на високому професійному рівні консерваційних та реставраційних робіт на творах, що мають культурну цінність;
- самостійне ведення реставраційної документації, вміння орієнтуватись у видах та причинах руйнувань;
- ознайомлення здобувачів вищої освіти методикам реставрації, з реставраційними матеріалами.

До головних **задач** курсу належить: набуття практичних навичок з підготовки необхідних технічних матеріалів для реставрування: основи, ґрунту, фарбового шару творів на паперовій основі; вивчення процесу реставрації творів на паперовій основі, основних етапів і послідовності роботи.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Реставрація творів мистецтва на паперовій основі» здобувач повинен

знати: термінологію матеріалів та технік реставрації, послідовність техніко-технологічних процесів консервацій, особливості старіння матеріалів.

вміти: виконувати консерваційні роботи творів мистецтва на паперовій основі.

навички: діагностики стану творів мистецтва, складати програму консерваційно-реставраційних робіт.

Загальні та спеціальні (фахові, предметні) компетентності, що забезпечує дисципліна

ЗК 2. Здатність зберігати і примножувати культурно-мистецькі, екологічні, моральні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 5. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 6. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 7. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 8. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 11. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

СК 1. Здатність розуміти базові теоретичні та практичні закономірності створення цілісного продукту предметно-просторового та візуального середовища.

СК 2. Здатність володіти основними класичними і сучасними категоріями та концепціями мистецтвознавчої науки.

СК 3. Здатність формулювати цілі особистісного і професійного розвитку та умови їх досягнення, враховуючи тенденції розвитку галузі професійної діяльності, етапів професійного зростання та індивідуально-особистісних особливостей.

СК 4. Здатність оволодівати різними техніками та технологіями роботи у відповідних матеріалах за спеціалізаціями.

СК 7. Здатність адаптувати творчу (індивідуальну та колективну) діяльність до вимог і умов споживача.

СК 8. Здатність проводити аналіз та систематизацію зібраної інформації, діагностику стану збереженості матеріально-предметної структури твору мистецтва, формулювати кінцеву мету реставраційного втручання.

СК 9. Здатність використовувати професійні знання у практичній та мистецтвознавчій діяльності.

СК 11. Здатність проводити сучасне мистецтвознавче дослідження з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

СК 12. Здатність презентувати художні твори та мистецтвознавчі дослідження у вітчизняному та міжнародному контекстах.

Очікувані програмні результати навчання:

ПРН 2. Виявляти сучасні знання і розуміння предметної галузі та сфери професійної діяльності, застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях.

ПРН 3. Формувати різні типи документів професійного спрямування згідно з вимогами культури усного і писемного мовлення.

ПРН 4. Орієнтуватися в розмаїтті сучасних програмних та апаратних засобів, використовувати знання і навички роботи з фаховим комп'ютерним забезпеченням (за спеціалізаціями).

ПРН 5. Аналізувати та обробляти інформацію з різних джерел.

ПРН 8. Аналізувати, стилізувати, інтерпретувати та трансформувати об'єкти (як джерела творчого натхнення) для розроблення композиційних рішень; аналізувати принципи морфології об'єктів живої природи, культурно-мистецької спадщини і застосовувати результати аналізу при формуванні концепції твору та побудові художнього образу.

ПРН 9. Застосовувати знання з історії мистецтв у професійній діяльності, впроваджувати український та зарубіжний мистецький досвід.

ПРН10. Володіти основами наукового дослідження (робота з бібліографією, реферування, рецензування, приладові та мікрохімічні дослідження).

ПРН 11. Визначати мету, завдання та етапи мистецької, реставраційної та дослідницької діяльності, сприяти оптимальним соціально-психологічним умовам для якісного виконання роботи.

ПРН 15. Володіти фаховою термінологією, теорією і методикою образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва, реставрації мистецьких творів.

ІІІ. ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ «РЕСТАВРАЦІЯ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА НА ПАПЕРОВІЙ ОСНОВІ»

8 семестр.

1 МОДУЛЬ:

1. Особливості та типологія творів на паперовій основі.
2. Типи паперу, старіння, руйнування.
3. Дослідження творів мистецтва на паперовій основі (неінвазивні та інвазивні)

4. Методи консервації творів на паперовій основу

5. Матеріали та методики роботи.

2 МОДУЛЬ

6. Зміцнення та відбілювання паперу

7. Видалення деформацій

8. Робота із зображенням

9. Відновлення втрат основи, консервація ґрунту (за наявністю)

10. Тонування реставраційних вставок.

Підсумковий контроль: засвоєння знань здійснюється у формі **екзам. перегляду.**

IV. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ п/п	Назва розділів, тем	Всього годин по темі	У тому числі			
			Лекції	Практик., семінар	Лаб. роб.	Сам. роб.
3 курс, 5 семестр						
МОДУЛЬ 1						
1	Особливості та типологія творів на паперовій основі.	4		4		
2	Типи паперу, старіння, руйнування.	9		4	5	
3	Дослідження творів мистецтва на паперовій основі (неінвазивні та інвазивні)	9		4	5	
4	Методи консервації творів на паперовій основу	9		4	5	
5	Матеріали та методики роботи.	9		4	5	
МОДУЛЬ 2						
6	Зміцнення та відбілювання паперу	9		4	5	

7	Видалення деформацій	9	4	5
8	Робота із зображенням	9	4	5
9	Відновлення втрат основи, консервація ґрунту (за наявністю)	14	4	10
10	Тонування реставраційних вставок	9	4	5
Усього за семестр		90	40	50

V. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Програмою не передбачається проведення семінарських занять.

VI. ТЕМИ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

Програмою не передбачається проведення лабораторних занять.

VII. САМОСТІЙНА РОБОТА

На самостійну роботу студентів відводиться 60% наявних годин. Самостійні години використовуються для опрацювання опанованих на практичних заняттях навичок.

№ з/п	Назва теми	Вид роботи
1	Особливості та типологія творів на паперовій основі.	-
2	Типи паперу, старіння, руйнування.	Робота з літературою
3	Дослідження творів мистецтва на паперовій основі (неінвазивні та інвазивні)	Робота з літературою. Практичні дослідження.
4	Методи консервації творів на паперовій основу	Робота з літературою
5	Матеріали та методики роботи.	Робота з літературою
6	Зміцнення та відбілювання паперу	Робота з літературою, робота із пам'яткою
7	Видалення деформацій	Робота з літературою, робота із пам'яткою
8	Робота із зображенням	Робота з літературою, робота із пам'яткою

9	Відновлення втрат основи	Робота з літературою, робота із пам'яткою
10	Консервація ґрунту (за наявностію)	Робота з літературою, робота із пам'яткою
11	Тонування реставраційних вставок	Робота з літературою, робота із пам'яткою

VIII. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Програмою передбачається, що всі пропоновані практичні завдання виконуються кожним студентом в індивідуальному порядку. Також хоча в цілому курс притримується загальної програми, план реставраційних заходів та строки їх виконання розробляються для кожного студента індивідуально – в залежності від особливостей конкретного твору мистецтва, що реставрується студентом.

IX. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

В навчальному процесі використовуються словесні, наочні, практичні, пояснювально-ілюстративні та дослідницькі методи. Системний підхід навчального процесу забезпечує методи навчання, такі як метод організації і проведення навчання, стимулювання і мотивації, контролю і самоконтролю в навчанні, інтерактивні та активні методи.

Серед інтерактивних методів застосовуються відповіді на запитання і опитування думок студентів; дискусії, мозковий штурм.

До активних методів відноситься виконання практичних завдань. Водночас зберігається інтерактивне спілкування з викладачем.

Наочний метод навчання спирається на візуальному сприйнятті інформації. в навчальному процесі активно використовуються ілюстративні матеріали.

Серед практичних методів застосовуються – виконання практичних робіт.

Також застосовуються методи дистанційного навчання, які не відрізняються від традиційних, крім онлайн формату.

Х. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Програмою передбачено наступні *форми контролю*:

- перевірка завдань самостійної роботи студентів;
- поточний перегляд;
- перевірка щоденників реставрації;
- екзаменаційний перегляд.

ХІ. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Тема	Форма звітності	Бали
Модуль 1	Поточний контроль	0–40
Модуль 2	Поточний контроль	0–60
	Всього балів	100

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

	Бали		Критерії оцінювання
	0–40	0–60	
A+	40	60	Студент в повному обсязі опанував матеріал теми, надав додаткові матеріали та приклади за темою. Відповів на додаткові питання. Розширив роботу до рівня тез до конференції. Подача акуратна, без помилок
A	17–19	37–39	Студент в повному обсязі опанував матеріал теми, надав додаткові матеріали за темою. Подача акуратна, без помилок
A-	16	36	Студент в повному обсязі опанував матеріал теми, подача акуратна, без помилок
B	12–15	32–35	Студент в повному обсязі опанував матеріал теми, але зробив декілька незначних помилок
C	8–11	22–31	Студент в повному обсязі опанував матеріал теми, але зробив значні помилки, є невеликі проблеми з форматуванням
D	4–7	10–21	Студент не в повному обсязі опанував матеріал теми, робота виконана на недостатньому рівні із значними недоліками (недостатньо розкрита тема, малий обсяг, відсутність творчого підходу тощо), наявні проблеми з форматуванням
E	1–3	1–9	Студент в недостатньому обсязі опанував матеріал теми, виконана робота має багато значних недоліків (недостатньо розкрита тема, малий обсяг, невідповідність завданню, невчасна подача виконаної роботи, неохайність подання тощо).
	0	0	Пропуск рубіжного контролю

Заохочувальні бали надаються за:

- участь в студентських конференціях – від 5 до 10 балів;

- участь у виставках, конкурсах, олімпіадах – від 5 до 10 балів;
 - публікації в наукових виданнях – від 5 до 10 балів.
- За викладачем залишається право віднімати від загальної кількості балів певну кількість балів за:
- невідвідування лекцій, практичних і семінарських занять без поважних причин – від 5 до 10 балів;
 - неохайність та невідповідну якість виконання робіт – від 5 до 10 балів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності за шкалою ХДАДМ	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для екзамену
90–100	A	відмінно
82–89	B	добре
75–81	C	
64–74	D	задовільно
60–63	E	
35–59	EX	незадовільно з можливістю повторного складання
0–34	E	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ХІІ. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Методичні рекомендації

1. Методика оцінювання фізичного стану документів: метод. рекомендації / Держ. архів. служба України, УНДІАСД ; уклад.: А. Майстренко, Н. Мурашко, Н. Христова. Київ, 2013. 108 с
2. Реставрація, ремонт, брошурування та опрацювання документів з паперовими носіями : метод. рекомендації / Укрдержархів, УНДІАСД ; уклад.: О. П. Володіна, М. В. Горбатюк, А. Ю. Слизький. Київ, 2012. 44 с.
3. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: збереження, консервація та реставрація бібліотечних фондів в Україні (1992-2019): метод.

рекомендації / Людмила Муха, Любов Затока, Людмила Куява; НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського, Центр консервації і реставрації. Київ, 2019. с.

4. Бідзіля В.О. Біоциди в реставраційній практиці. Київ: Національний науково-дослідний реставраційний центр України, 2003. 64 с.

5. Методичні рекомендації кафедри РЕТМ розташовані у репозитарії ХДАДМ за посиланням: <https://www.ksada.org/repozytorij/kafedra-restavracziyi-ta-ekspertyzy-tvoriv-mystecztva/>

ХІІІ. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

1. Лоханько В. Є. Художні матеріали і техніка живопису. Харків: Мистецтво, 1938. 187 с.

2. Лоханько Ф. П. Флорова Т. І. Художні матеріали: Техніка Живопису. Київ: Держ. видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1960. – 142 с. 6.

3. Рішняк О. Б. Реставраційна діяльність як форма збереження об'єктів культурної спадщини: канд. дис. 26.00.01 – теорія та історія культури. Київ: 2021.

4. Сланський Б. Техніка живопису та реставрації. / Авт. передм. та упор. І. Дорофієнко. Київ: Мистецтво, 2009. 304 с.

5. Тимченко Т. Р. Методи захисту основ станкового живопису. Київ: Задруга, 2015. 98 с.

6. Тимченко Т. Р. Реставрація станкового живопису: проект термінологічного словника. // Проблеми українського термінологічного словникарства в мистецтвознавстві й етнології. / Наук. збірник. Київ : Редакція вісника “Ант”, 2002. – С. 139–148.

7. Цитович В. Реставрація: між парадигмою і теорією. // Пам'ятки України. – 2004. – Ч. 2. – С. 30 – 57.

8. Цитович В. І. Реставрація пам'яток культури: проект словника загальної термінології. //

Проблеми українського термінологічного словникарства в мистецтвознавстві й етнології. / Наук. збірник. – Київ: Редакція вісника “Ант”, 2002. - С. 133-137.

9. Шуліка В. В. Методичні рекомендації «Мінеральні фарби темперного живопису». Харків : ХДАДМ, 2004. – 49 с.

10. Шуліка В. В. Методичні рекомендації «Органічні барвники темперного живопису». Харків : ХДАДМ, 2005. – 56 с.

Допоміжна література

1. Ганзенко Л. Г. Методологічні засади реставрації пам'яток культури і творів образотворчого мистецтва /Українська Академія мистецтва: Дослідницькі та науково-методичні праці. – Вип. 3. Київ: УАМ, 1996. С.37–40.

2. Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища. /Збірник офіційних документів. Київ: Істина, 2002. – 336 с.

3. Курінний П. Три роки праці Реставраційної Майстерні Лаврського Музею культів та побуту над консервацією та реставрацією музейних збірок (1924 - 1927) / Український музей: Зб. ст. / За ред. П. Курінного. – Зб. перший. Київ: Управління науковими установами УСРР, 1927. С. 161–168.

4. Пам'яткознавство: правова охорона культурних надбань: зб. док./ упоряд.: Л. В.Прибега (кер. проекту) [та ін.]. К. : Ін-т культурології Акад. мистец. України, 2009. 416 с.

5. Тимченко Т. Р. Київська школа реставрації станкового малярства (1920-1930 рр.). // Пам'ятки України. 2001. Ч.4. С. 48-71.

6. Шуліка В.В. Тридцять років кафедри реставрації та експертизи творів мистецтва Харківської державної академії дизайну і мистецтв. *Міжнародна наукова конференція «30 років кафедрі реставрації та експертизи творів*

мистецтва». Збірник наукових матеріалів. 22 листопада 2024 року, ХДАДМ. Харків: ХДАДМ, 2024. С. 6 – 10.

7. Шуліка В. В. Ведута «Собор у Фердені»: з досвіду реставраційної практики в Берліні. Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції 18 – 19 вересня 2025 р. Київ: НЗ «Києво-Печерська лавра», ГО «Асоціація реставраторів України», 2025. С. 338 – 345.

8. Шуліка В. Радченко Я. Переяславський іконописний осередок кінця XIX – початку XX ст.: технологічні та художні особливості. *Музей та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності (до 100-річчя Реставраційної майстерні Лаврського музею культів та побуту)*. Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції 19 – 20 вересня 2024 р. Київ, Україна. Київ: Національний заповідник «Києво-Печерська лавра», 2024. С. 254–263.

9. Шуліка В.В. Валер Бондар: живопис на склі, творчий метод, техніка, матеріали, реставрація. Український мистецтвознавчий дискурс. №4, 2023 Київ: Національний авіаційний університет; Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 111 – 117. DOI статті <https://doi.org/10.32782/uad.2023.4.15>; Веб-посилання на публікацію: <http://uad-jrnl.nau.in.ua/index.php/uad/article/view/171/140>

10. Nicolaus K. The Restauration of Paintings. Cologne, Könemann, 1998. 422 p.

XIV. ІНФОРМАЦІЙНІ (ЕЛЕКТРОННІ) РЕСУРСИ

1. <http://restorer.kiev.ua/>
2. <http://www.nbuv.gov.ua/> – сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
3. <http://library.nakkkim.edu.ua/> – електронний каталог бібліотеки Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
4. <http://elib.nplu.org/> – електронна бібліотека «Культура України»

5. http://kultura.ho.ua/books_ku.htm – Культурологічна бібліотека
6. http://informatic10.at.ua/index/informacijni_sistemi_ta_tekhnologiji